

กระบวนการเรียนรู้เพื่อฝ่าวิกฤติความท้าทายในอนาคต

วิติยา ปิตตังนาโพธิ์ (Witiya Pittungnapoo)*

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ภัยธรรมชาติ และความขัดแย้งของมวลมนุษยชาติที่ทวีความรุนแรงและไร้ขอบเขต เป็นโจทย์ที่ท้าทายระบบการศึกษาในอนาคตที่ต้องปรับเปลี่ยนเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เหนือความคาดเดา การพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ท้าทายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และโลกในอนาคต การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสำหรับบัณฑิตใหม่จึงเป็นประเด็นที่แวดวงการศึกษาต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนสังคมให้ฝ่าวิกฤติปัญหาได้อย่างเหมาะสม จุดมุ่งหมายของบทความวิชาการนี้ คือ นำเสนอสามแนวทางหลักเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้สำหรับการศึกษาในอนาคต ได้แก่ การเรียนรู้ที่เน้นการมองภาพในองค์รวม หรือการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ร่วมกัน

Abstract

Today, changes, degradations in environment, disasters, and conflicts among people have been continuously increased without any boundary. In order to deal with these issues, changes and developments in future education are needed. Increasing and developing capacities of human resources in learning are essential for future appropriate ways of living. The aim of this article is to present three approaches of learning; first is a holistic learning; second is a transformative learning, and the last is a learning network as a community.

คำสำคัญ: การเรียนรู้องค์รวม, การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง, การเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา

Keyword: Holistic learning, transformative learning, contemplative learning

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศตวรรษที่ 21 นำความเปลี่ยนแปลงให้แก่โลก และมนุษยชาติอย่างมากมาย ที่เห็นได้ชัดในทางเสื่อมถอย ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้ง และปัญหาสังคมเกิดขึ้นให้เห็นดาษดื่น รวมทั้งความสุขของผู้คนในศตวรรษนี้ดูจะหาได้ยากยิ่ง ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตบนพื้นโลกอย่างไร้พรมแดน นายแพทย์ประเวศ วะสี (2550) มองว่าโลกกำลังป่วย ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 วิกฤติการณ์ใหญ่ ๆ คือ วิกฤติของโลก วิกฤติของสังคม และวิกฤติของความเป็นมนุษย์ การใช้ชีวิตในปัจจุบันดูเหมือนจะไม่ใช่อะไรที่ง่าย การพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ท้าทายในการรับมือ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตรในภาวะปัจจุบันและโลกในอนาคต การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสำหรับบ่มเพาะมนุษย์สายพันธุ์ใหม่เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เหนือการคาดเดาย่อมตกเป็นภาระที่ท้าทายสำหรับผู้สอน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมไปกับการทบทวนบทบาทของผู้สอนที่ไม่ใช่ศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ต่อไป การเรียนรู้ด้วยตนเอง และปัญญาที่เกิดจากภายในของผู้เรียนเอง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยพึงมี การสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นเดียวของสรรพสิ่ง เป็นวาระใหม่ของมนุษยชาติที่ต้องสร้างเพื่อฝ่าวิกฤติการณ์ต่าง ๆ เพื่อก้าวสู่ **“โลกาภิวัตน์แบบศรีอารยะ (Civilised globalisation)”** คำถามคือทำอย่างไรเล่าซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการเขียนบทความวิชาการในครั้งนี้

การเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษนี้ สภาวะวิกฤติการณ์ที่เริ่มปรากฏชัดและขยายวงกว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างไร้พรมแดน การใช้ชีวิตของมนุษยชาติดูไม่ใช่เรื่องง่ายอีกต่อไป นายแพทย์ประเวศ วะสี (2550) สะท้อนภาพวิกฤติการณ์ออกเป็นสามด้าน ได้แก่

ปรากฏการณ์แรก คือ ความวิกฤติของโลก ธรรมชาติบนพื้นผิวโลก รวมทั้งชั้นบรรยากาศรอบโลก กำลังเปลี่ยน ถูกทำลาย และกำลังป่วย โดยน้ำมือของมนุษย์ ที่เห็นแก่การพัฒนา ความเห็นแก่ตัวและประโยชน์

ส่วนตนของระบบทุนนิยม พฤติกรรมมนุษย์ที่หันไปหาการบริโภคนิยม และบุชชาวัตตแบบสุดโต่ง การเร่งการขยายการผลิตและการบริโภคที่ สุดโต่งโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่เกิดขึ้นกับโลก ภาวะโลกร้อนเป็นปรากฏการณ์นำไปสู่ความผันผวนของธรรมชาติและระบบนิเวศน์วิทยา ภูมิอากาศภูมิประเทศจะเปลี่ยนแปลงที่เหนือการคาดเดา หายนะและภัยธรรมชาติที่สร้างความโกลาหลและความสูญเสียแก่มนุษยชาติที่ขยายวงกว้างขึ้น นักวิทยาศาสตร์หลายกลุ่มเห็นพ้องกันว่า ภายในสองทศวรรษข้างหน้า การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่จะเกิดขึ้น และเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของโลก

ปรากฏการณ์ที่สอง คือ วิกฤติทางสังคม จำนวนประชากรทั่วโลกที่เพิ่มขึ้น การกระจายตัวของชุมชนที่มีความหนาแน่นสูงขึ้น และช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยที่ขยายกว้างมาก ความแตกแยกของสังคม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ง่าย สภาพความโกลาหลของผู้คนในสังคม ที่ทำลายความสุขของมนุษยชาติไป

ปรากฏการณ์สุดท้าย คือ วิกฤติที่ตัวมนุษย์ ยาแก้เครียดกลายเป็นสินค้าที่ขายดีที่สุดในโลก จากความกดดันจากทั้งสามวิกฤติการณ์ ความเสื่อมถอย และการเปลี่ยนแปลงที่เหนือความคาดเดา นำไปสู่ความไม่มั่นคงทางจิตใจ สภาวะจิตใจที่ขาดที่พึ่ง พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนได้ง่าย

วิกฤติการณ์ทั้งสามด้านสะท้อนให้เห็นภาวะเสื่อมโทรมของทั้งโลกและมนุษย์ ที่ไม่สามารถมองหรือแก้ปัญหาแบบแยกส่วนได้ การเปลี่ยนแปลงต้องเกิดจากการมองภาพรวมทั้งระบบ จิตสำนึกในการรับรู้ และกระบวนการคิดที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นทักษะสำคัญที่ต้องบ่มเพาะให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาทุกระดับ นายแพทย์ประเวศ วะสี ชี้ให้เห็นว่า **โลกาภิวัตน์แบบศรีอารยะ (Civilised globalisation)** คือ วาระใหม่ของมนุษยชาติในศตวรรษที่ 21 นั้น คือ การจัดระบบการอยู่ร่วมกันในโลกนี้ด้วยสันติ โดยการสร้างจิตสำนึกใหม่ของมนุษย์ ความเป็น **“หนึ่งเดียวกัน”** ให้ความหมายลึกซึ้ง เพราะเป็นการเชื่อมโยงสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ความเกื้อกูลและความผาสุกย่อมเกิดขึ้น อย่างยั่งยืน ภาวะโลกาภิวัตน์แบบศรีอารยะ จึงเปรียบได้กลับ **“โลกที่เกื้อกูล”** กัน นั้น เหมือนดูจะเป็นทางเลือกแห่งทางรอดของมนุษยชาติ

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเพื่อบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์มนุษย์ยุคใหม่ที่มีปัญญา ควบคู่ไปกับการแก้ไขจุดบกพร่องของการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ที่มีเน้นมนุษย์ออกมาเพื่อความเป็นเลิศ เพื่อการอยู่อย่างดีมีสุขและการแข่งขัน (ตลอดชีวิต) เพื่อการรับใช้ระบบทุนนิยม เพื่อความเป็นหนึ่ง (ในศาสตร์ที่ตนคิดว่ารู้มากที่สุด แต่คุยกับคนอื่นไม่รู้เรื่อง) เพื่อการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร และไม่รู้สึกสะทกสะท้านต่อความสุขหรือความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ เพื่อความเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ที่อ่อนแอกว่าตน เพื่อรังแกและเร่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถปกป้องตนเองได้ สิ่งเหล่านี้ คือ อาการป่วยเรื้อรังของระบบการศึกษาไทยที่เป็นอยู่อย่างยาวนานที่นักวิชาการ นักการศึกษา จากหลายภาคส่วนเป็นกังวล

ทางออกแห่งทางรอดของการศึกษาไทยในอนาคต

ทางรอดของการเรียนรู้ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ของโลกปัจจุบัน และอนาคตอันใกล้ มีสามแนวทางหลัก แนวทางแรก คือ การเรียนรู้ในองค์รวม (Holistic learning) แนวทางที่สอง คือ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative learning) และแนวทางสุดท้าย คือ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครือข่าย (Learning cluster) ดังจะกล่าวตามลำดับ

แนวทางแรก คือ การเรียนรู้ในองค์รวม

การเรียนรู้แบบเดิมที่มองสรรพสิ่งแบบแยกส่วน การสัมผัสโลกทางกายภาพด้านเดียว โดยละเลยความหมายที่เชื่อมโยงสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน กระบวนทัศน์เหล่านี้ต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง นักวิชาการอิสระหลายท่านเห็นพ้องกันว่า การสร้าง “จิตสำนึกแบบองค์รวม” เป็นยาขานานเอกที่สามารถเยียวยาอาการป่วยของการศึกษาในบ้านเมืองเรา แนวคิดที่เน้นการมองภาพรวม การเข้าใจความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนทัศน์ที่สร้างเสริมให้เข้าถึงและเข้าใจสัมพันธ์ภาพระหว่างสรรพสิ่งมีหลายแนวทาง ดังจะกล่าวตามลำดับ

ชีวิตที่ไม่แบ่งแยก (Undivided life) เป็นแนวคิดของ พาร์คเกอร์ เจ พาล์มเมอร์ (Parker J. Palmer, 2004, cited in กรนัท สุรพัฒน์, 2553: 275) คำอธิบายว่า

แรกเริ่มมนุษย์เกิดมาบนโลกนี้ พร้อมจิตวิญญาณที่สมบูรณ์ และตัวตนที่แท้จริง หลอมรวมเป็นส่วนเดียวกัน ผ่านช่วงเวลาทำให้เกิดการแบ่งแยกของชีวิต การมองโลกแยกออกจากกันเป็นสองด้าน คือ โลกภายนอก และโลกที่ซ่อนอยู่ในความคิดและความรู้สึกของคน พาล์มเมอร์ เน้นถึงการรับรู้ตัวตน (Identity) เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอก และการเชื่อมโยงสัมพันธ์ภาพกับปัจจัยต่าง ๆ (Integrity) ที่หลอมรวมกันเป็น “ชีวิต” แนวคิด “ชีวิตที่ไม่แบ่งแยก” จึงมีเป้าหมายในการกลับไปสู่ ตัวตนที่แท้จริงที่เชื่อมประสานโลกภายในและภายนอก และลดบทบาทความเป็นของตัว และเพิ่มพื้นที่ความเป็นส่วนรวม จิตวิญญาณแห่งสาธารณะกลับคืนสู่สังคม เช่นเดียวกับแนวคิด “ทฤษฎีบูรณาการ (Integral model)” ของ เคน วิลเบอร์ (Wilber, 2006, cited in กรนัท, 2553: 281) นักคิดชาวอเมริกันที่หลอมรวมร่างกาย (Body) เข้ากับ ความคิด/ จิตใจ (Mind) และจิตวิญญาณ (Spirit)

การเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา (Contemplative learning) แนวคิดนี้เริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยนโรปะ มลรัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้นโดย เซอเกียม ตรงปะรีเปซ บนฐานของพุทธศาสนานิกายวัชรยาน (ชลลดาทองทวี และคณะ, 2551, อ้างอิงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551ก: 20) จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การเรียนรู้อย่างตระหนักถึงซึ่ง พร้อมด้วยความเมตตาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการเข้าถึงด้วยความคิดที่ว่า สรรพสิ่งในโลกล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน การเข้าถึงและเข้าใจบริบทอย่างลึกซึ้ง เน้นความรักความเมตตาที่มีต่อทุกสรรพสิ่ง การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การเคารพศักยภาพ การและความแตกต่างในการเรียนรู้ของแต่ละคน (ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551ข) ทักษะต่างๆเหล่านี้นำไปสู่การตระหนักรู้ถึงผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ และสรรพสิ่งย่อมส่งผลกระทบต่อโลกในองค์รวม ซึ่งเป็นจิตวิญญาณที่มนุษย์ทุกคนพึงมี ธนา สรุปหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญาออกเป็น 7 ประการ ได้แก่ การพิจารณาด้วยใจใคร่ครวญ ความรักความเมตตา การเชื่อมโยงสัมพันธ์ การเผชิญความจริง ความต่อเนื่อง ความมุ่งมั่น และชุมชนแห่งการเรียนรู้ (หน้า 144-149)

การเรียนรู้เชิงพุทธ คือ การเรียนรู้วิถีทางธรรมชาติ และชี้ทางให้มนุษย์เรียนรู้และใช้ชีวิตอย่างพึ่งพิงกับธรรมชาติอย่างพอเหมาะพอดีไม่เบียดเบียนพุทธธรรมชี้ให้เห็นว่าชีวิตนั้นเป็นองค์รวม สรรพสิ่งล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน แยกส่วนจากกันไม่ได้ การเข้าใจชีวิตจากการสังเกตและศึกษาโลกด้วยเหตุและผล นำไปสู่ความเข้าใจการกระทำของมนุษย์ที่มีผลต่อตนเองและสภาพแวดล้อม (โลเรซซ์ โฟธีกัว, 2553) ความอ่อนล้าของศาสนาที่ถูกกลดบทบาทลง เป็นสาเหตุหลักที่นำไปสู่ความขัดแย้งและปัญหาทางสังคม กระบวนการเรียนรู้ความจริงจากการเข้าใจตัวตนของตน เข้าใจสรรพสิ่งรอบข้างเป็น แนวทางที่จะช่วยโยยโยชีวิตคนเข้ากับโลกความเข้าใจ ความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์เกิดขึ้นมากขึ้น ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551) ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้และเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ เข้าใจเหตุและปัจจัย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมุมมองที่มีต่อตนเอง ต่อชีวิต และขยายผลต่อสังคมได้ หนทางแห่งความสุขของโลกาศรีอารยะจะสัมผัสได้ง่ายขึ้น

แนวทางที่สอง คือ การเรียนรู้สู่ความเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ดูเหมือนจะเป็นอีกทางเลือกใหม่ที่ตอบสนองการปรับตัวให้เข้ากับสภาพในศตวรรษนี้ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2550) ชี้ให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความรู้สึคนึกคิดใหม่ เพื่อฝ่าวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติในปัจจุบัน แนวคิดสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคือ เน้นการเรียนรู้ระบบคุณค่า (Value system) สะท้อนการมองผ่านตนเอง (Reflective learning) และเกิดการหยั่งรู้ความจริงของสรรพสิ่ง ซึ่งกระบวนการที่คนนี้ต้องเริ่มทั้งในระดับบุคคล และปรับเปลี่ยนสู่ระดับองค์กร หรือชุมชน (Mezirow, cited in เอกสารประกอบโครงการระพีเสวนา ครั้งที่ ๕, หน้า 28-29) วิกฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ย่อมต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนการที่ต้อก้าให้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาอย่างเหมาะสม ณ สถานการณ์ในปัจจุบัน จะเสนอการเปลี่ยนแปลงเป็นสองหลักการ หลักการแรก คือ **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณ** มนุษย์สมัยปัจจุบันขาดจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ ขาดความกตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติ ต่อผืนแผ่นดิน ขาดจิต

วิญญาณในการรับใช้สังคม (ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, 2553) การฟื้นฟูจิตวิญญาณเหล่านี้เป็นอีกแนวทางที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การหวนคืนสู่สุนทรียภาพ เป็นสุนทรียสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติผสานความหมายเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเสียงที่สะท้อนจากนายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2553) ในเวทีระพีเสวนาครั้งที่ ๕/๗ ที่สอดคล้องกับแนวคิดของคุณหมอประเวศ วะสี ที่ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ตามสุนทรียภาพทั้ง 10 ด้าน (2551: 130-134) ได้แก่ ความงามของธรรมชาติ ความงามของศิลปะ ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านเห็นว่า ศิลปะคือภาษาแรกที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารกันตั้งแต่ก่อนกาล เป็นภาษาเดียวที่มนุษย์สามารถเข้าใจและสื่อความหมายถึงกันได้โดยไม่ต้องอาศัยสาม ความงามในงานหรือศิลปะในการทำงาน สุนทรียภาพในองค์ความรู้ ความงามของจิตใจ ความงามทางวาจา ความงามจากการกระทำ ความงามในการเป็นชุมชน ความงามทางศาสนา และความงามในสติ สมาธิ และปัญญา และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวสู่สังคมโลกาศรีอารยะตามแนวคิดของคุณหมอประเวศ หลักการที่สอง คือ **การปรับกระบวนการทัศนในการเรียนรู้ที่เน้นการร่วมมือและการมีส่วนร่วม** ความคิดเชิงแข่งขันต้องถูกแทนด้วย ความร่วมมือเพื่อลดความเป็นตัวตน ลดความเห็นแก่ตัว เพื่อแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันเป็นทีม ดร.ประมวล (2553) เปรียบเปรยว่า การรู้จักสู้ร่วมกัน ถ้าเป็นผลไม้ก็เรียกว่า “พวง” ถ้าเป็นสัตว์ก็เรียกเป็น “ฝูง” ถ้าเป็นคนก็เรียกว่าเป็น “ทีม” จิตสำนึกในการรับผิดชอบร่วมกันกับสังคมโลกต้องถูกปลูกฝัง

แนวทางที่สาม คือ การสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ เป็นที่ชัดเจนว่าปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ซับซ้อนเหนือการควบคุม และยากเกินกว่าที่จะแก้ไขโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภาวะการณ์ปัจจุบันเป็นทีมดูจะเป็นพลังที่ขับเคลื่อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน การเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครือข่ายย่อมเป็นทางเลือกและกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระยะยาว

การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning community) เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่พัฒนาร่วมกัน

ระหว่างทีมคณาจารย์ผู้สอน และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนกับคณาจารย์ผู้สอน จากการจัดเรียน การสอนในสถาบันอาศรมศิลป์ (สุรพล ธรรมรัตน์, 2551) เป็นการสร้างกระบวนการทัศน์ในการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยขับเคลื่อนให้เกิด มิติใหม่ของการร่วมสอนเป็นทีม (Teaching team) การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในทีมงานผู้สอน (Teamwork) ทำให้สื่อสารระหว่างทีม ผู้สอนมากขึ้น และเกิดความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน (Group learning) ระหว่างผู้เรียน มีการนำเอาแนวคิดการสร้าง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning community) ไปใช้ อย่างกว้างขวาง ต่างกันเพียงชื่อที่ถูกเรียกขานโดยแต่ละ หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น Team learning, Learning enrichment network, Learning cluster, Learning organisation คำนิยามคงไม่สามารถจำกัดได้ แต่กระบวนการ เรียนรู้เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มุ่งหวังที่จะสร้างเครือข่าย แห่งการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งการปฏิบัติร่วมกันจากหลาย ภาคส่วน สถาบันสัมมาสิกขาวิชชาลัยจัดตั้งโดยกองทัพ ธรรมมูลนิธิ เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่พัฒนาระบบศึกษา ในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มาจากรากฐาน โครงสร้างชุมชนเดิม ระหว่างบ้านวัดโรงเรียน (บวร.) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ศาสนสถานหรือที่พึง ทางใจ และสถาบันการศึกษาที่เรียนรู้ร่วมกัน กระบวน การเรียนรู้ด้วยชุมชน “สาม มอ” อันประกอบด้วย เมือง หมูบ้าน และมหาวิทยาลัย ในวิชาชีพชีวิตกับสุนทรียะ เป็น อีกหนึ่งตัวอย่าง ที่อาจารย์ทรงวิทย์ (2553) ได้พัฒนา การเรียนรู้บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนผ่านศิลปะ พื้นบ้าน ทำให้เกิดการต่อยอดความคิดและสืบสานวัฒนธรรม ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กระบวนเรียนรู้ร่วมกันนี้เป็นต้นทุ

สำคัญสำหรับการจัดการการเปลี่ยนแปลงโลกาภิวัตน์ธรรม ที่ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วม เพื่อสืบสานรากเหง้าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้ดำรงอยู่

บทสรุปสังท้าย

การเปลี่ยนแปลง บทความนี้เสนอแนะแนวทาง ในจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อรับมือกับวิกฤติการณ์ และหาทางออกให้แก่มวลมนุษยชาติ เพื่อก้าวสู่สังคมแห่ง การเรียนรู้ที่เปี่ยมสุข อันประกอบด้วย สามแนวทางหลัก แนวทางแรก คือ การเรียนรู้ที่เน้นการมองภาพในองค์ รวม แนวทางที่สอง คือ การเรียนรู้เพื่อความเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญในการฟื้นฟูจิตวิญญาณของมนุษย์ และ การเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วม และแนวทางที่สาม คือ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่นำเสนอในบทความนี้เป็นเพียงการรวบรวม กระบวนทัศน์ในการเรียนรู้บางส่วนที่ผู้เขียนได้ศึกษาใน ช่วงเวลาอันจำกัด จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ในทางเลือกอื่น ๆ เพื่อก้าวข้ามวิกฤติการณ์ ของโลกและของมนุษยชาติร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัย การพัฒนาแบบหลอมรวมและต่อยอดความคิดร่วมกัน สร้างอย่างต่อเนื่องยาวนาน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ยังคงทิ้งคำถามมากมายที่ท้าทายผู้ที่เกี่ยวข้องในการค้นหา คำตอบที่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยที่แตกต่าง ในแต่ละวาระแต่ละบริบทพื้นที่ แต่สิ่งที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มจากตนเองก่อน พัฒนาจาก ภายใน และค่อย ๆ ขยายผลสู่สังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลง ที่นำไปสู่อารยะสังคมจะปรากฏชัดขึ้นชัดขึ้น トラบเท่าที่ เราทุกท่านเชื่อมั่นว่า สรรพสิ่งในโลกล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยง

เอกสารอ้างอิง

- กรนท์ สุรพัฒน์. (2553). เส้นทางสู่ชีวิตที่หลอมรวม (The path toward a life of integrity). **บทความวิชาการ ประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 3**. (หน้า 272-297). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2553). **อุดมศึกษา เพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง**. งานระพีเสวนา ครั้งที่ 5/7. จัดโดยศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสถาบันอาศรมศิลป์ ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมราม่า การ์เด้น วันพุธที่ 1 ธันวาคม 2553. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ทรงวิทย์ พิมพ์กรรณ. (2553). การเรียนรู้ศิลปะบนฐานวัฒนธรรมชุมชน กลุ่ม อุดมศึกษากับงานศิลปะเพื่อชีวิต และจิตวิญญาณ. **หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย เล่ม ๕ อุดมศึกษาเพื่อการเรียนรู้สู่ การเปลี่ยนแปลง.** เอกสารประกอบโครงการระพีเสวนา: การเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย. (หน้า 163- 204). กรุงเทพฯ: บริษัทแพลน พรินท์ติ้งจำกัด.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2551ก). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และจิตตปัญญาศึกษา (Transformative learning and contemplative education). **บทความการประชุมวิชาการประจำปี หัวข้อ จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์.** (หน้า 3-32). พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2551ข). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และจิตตปัญญาศึกษา. **บทความการประชุมวิชาการ ประจำปี หัวข้อ จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์.** (หน้า 139-168). พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประมวล จันทร์เพ็ง. (2553). **อุดมศึกษา เพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง.** งานระพีเสวนา ครั้งที่ 5/7. จัดโดยศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสถาบันอาศรมศิลป์ ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมราม่า การ์เด้น วันพุธที่ 1 ธันวาคม 2553.
- ประเวศ วะสี. (2550). **วิถีนุชย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ศูนย์ หนึ่ง เก้า.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงิน มีมา. โครงการหนังสือวิชาการจิตตปัญญาศึกษา ลำดับที่ ๑.
- มณฑรา ธรรมบุศย์. (2546). **ลีลาการเรียนรู้ (Learning Styles).** กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏจันเกษม. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2553. จาก <http://edu.chandra.ac.th/teacherAll/mdra/data/learnstyle.doc>
- สมณะฟ้าไทย สถาบันบุญนิยม. (2553). สถาบันสัมมาสิกขาวิชาลัย กลุ่ม เปลี่ยนอุดมศึกษาสู่ Learning cluster. **หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย เล่ม ๕ อุดมศึกษาเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง.** เอกสารประกอบโครงการระพีเสวนา: การเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย. (หน้า 37-78). กรุงเทพฯ: บริษัท แพลน พรินท์ติ้งจำกัด.
- สุรพล ธรรมร่มดี. (2551). การเรียนรู้แบบองค์รวม กับ การทำงานเป็นทีม: ประสบการณ์จากสถาบันอาศรมศิลป์. **บทความการประชุมวิชาการประจำปี หัวข้อ จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์.** (หน้า 197-230). พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โลรีซ์ โพธิแก้ว. (2553). **จากจิตวิทยาสู่พุทธธรรม (From psychology to buddhadhamma).** กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พรินท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Palmer, P. J. (2004). **The hidden wholeness: The journey toward an undivided life.** San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Wilber, K. (2004). **Integral spirituality: A startling new role for religion in the modern and postmodern world.** Boston, Massachusetts: Shambala Publications Inc.